

ШЫҢ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Колхозтарның партия организациялары

Дуу, апрель 7-де СЭКП обкомунун ийги пленуму «Болхоз тургузуу улам ынай хөгжүдөр болгаш МТС-терин эде организаастар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль пленумунун база ССРЭ-нин Дээди Советинин бирги сессиязынын шийттирилери боттандыр дугайында айттырыгын чугаалашкан. МТС-терин ажалы эде тургузар болгаш колхозтарын улам ынай хөгжүдөр талазы-биле партияның болгаш чазактын ажалында кылган бүгү хемчегтерин амыралга боттадырарына партиянын идеялгил чөлентиги колхозтарның партия эге организациялары болур дээрин пленумун киржикчилери боттарынын санааларына изергейген турганар.

Шынаыла партия эге организациялары, бүгү коммунистер партияның политикаын чорудар талазы-биле совет ниятлелин хөгжүдөшкөн бүгү үс-чадаларында шийтирилгил ролду ойнар келген. Көдө ажалы-агынын көдүрүшкүнүндө сөөлгү чылдарда чедип алдыган чедипшинер болза, партияның куудуу организацияларынын массалар ортузунга чорудуп келген организацык болгаш политиктиг ажалдарын түнелер болур.

Сөөлгү чылдарда Би-Хем, Чөөн-Хемчик, Эриш, Өвүр болгаш өске-даа чамдык райондарының партия организациялары көдө ажалы-агынын тодаргай болгаш оперативтиг удуругу турар апарган. Колхозтарын организа, ажалы-агы талазы-биле быжыглар, оларның экономиказын бүгү талазы хөгжүдөр дөш демисега коммунистерниң болгаш комсомолчуларын ролду дык бедөөн. Колхозтарын партия организациялары өскөн болгаш быжыккан.

Амгы үедө областың колхозтарында ийи муң чедип чүс ажалы коммунг ер бар. Оларның хой кезин көдө ажалы-агы бүгүргезиниң харысалгалдыг участоктарында—мал болгаш хову, тууду ажалдарында. 4600 ажалы колхозчу комсомолчулар улуг күш болуп, чүткүлдүг болгаш ак-сеткилдиг ажалдан турар.

Колхозтарның партия эге организациялары колхоз бугурургезинге организацык ролду бедтөөнер. Эриш районун «Коммунизмге орук» колхозунун партия организациясы (секретары эш Сенди) бодуну ажал-чорудуугаын ниятинин ажалы-агынын сөксөк чокка көдүрериче угаандырган. Ында коммунистер колхоз бугурургезиниң шийтирилгил участоктарында таарыштар тургузгунан. Колхозчу активти өстүргөн. Партия кезикчигү өскө активтиг киржилгези-биле партияның ажалы хурадаларын үргүлчү чымылдарын практикалар, оларга колхозчу амыралдыг чууга айттырылган чууга-ажаларына база шийтирилгил күсөлдөшкөн организацык, хана солуунун болгаш агитхуудустарың доктаамал үнүп турарын чедип алган. Социалист чарышка удуруугаын көсүзү-биле экижиктен. Оң түнелелинде колхоз өрткен чымыл мал ажалын хөгжүдөшкөн планын күсөлтөтөн. Бүрүнге өлө, сүт, дүк дуаалдазынын талазы-биле хуусаа бетинде үс санаашкан. Колхозтун ажалы ортузунга миллион ажалы рубль болган. Бо чылдын кыштын байдалы берге болза-да, партия организацыкы колхозтун баштаар чери-биле кады малдың баш санын камгалаарының бүгү хемчегтерин аш, колхозчу активти кадарчыларын болгаш сүт-бараан фермаларының ажалына шуут дуаалачтырган.

Чөөн-Хемчик районун «Коммунизмге орук» колхозунун партия организациясы (секретары эш Шынгир-оол) артыл ажалы-агынын организаастарына база-ла ажалы саядынын көргүзүп, колхозчулар ортузунга масса-политиктиг ажалды үлгерилгил чорудуп, колхозчуларын күш-ажалы чыккенин улам бедтөөн. Ында колхозчу коммунистер боттарының күш-ажалы үлгерин массаларга көргүзүп турар. Артыл бүгү колхозчуларын сууржууда быжыктыккен. Шаң ылым эки ажалдыглар Би-Хемде «Искра», Каа-Хемде «Тилелге» колхозтарда болгаш өске-даа черлерде партия организациялары хамарыштырып болур.

Ындыг болза-да партия организацияларының ажалының экижилгези обла-

Колхозтарның малчынарында

Улуг-Хем районун Жланов аттыг көдө ажалы-агы артындагы хойжулары малдың чаш төлүн чидиргил чок камгалап ажалы дугайында эки белеткенип келген. Төрттүнген 900 хураганнар ниятлели-биле ажал доругун турар.

Дуржуулгыл малчынар Кудажы, Илам-оол оларның кадымында малдың чаш төлү эки, малчынар колхозта мал экини, зоотехниктиг сүмезин ёзуулар чаа соодаан малды шынарлыг чөм-биле хандырдыр турар.

Колхоз болгаш чери малдың түдүктөп одалар турар үсине малчынарда салмакчыларын быжыгтаан. Салмакчык Дырыкпан, Серенжаз, Тарый олар чедипшикниг ажалдан турар.

тың хой-хой колхозтарында чедип алдынаан. Таңды районун «Кызыл партизан» колхозунун партия организациясы колхоз бугурургезиниң айттырылгилдиң ховук туруп турар. Социалист чарышка удурууга ында дык эренгей тургустунган. Колхозчулар ортузунга политиктиг-кижилгезилгил ажал чавыс денделде. Малчынар ортузунга масса-политиктиг ажалды экижилдөр дугайында ол парторганизация казан-бир эресектиг чорудуу ундуруп, кулбаазаларын тургускан турган хирезинде-ле, а сөөлгү үедө ол ажалын уткупкан. Амгы үедө колхозтун малы берге байдалга таварып, муң ажалы баш мал өлүп хован, инектерден сүт саалдазынын хемчөөлү кызырылган. Ындыг четпес ажалдыг парторганизациялар өске-даа райондарың колхозтарында илерет турар.

Ол четпестерин уауткаарын, колхозтарда ажалы-хемчегтерин байдалы дөш, оларның экономиказын улам ынай хөгжүдөр дөш, күрүнө мурунуга оларын дуаалачыларын өй-шанда болгаш бүрүн күсөлдөргү дөш бүгү коммунистерниң харысалгалдыг улам бедидерин чаа байдалар келген келген. Ылангы амгы үедө колхозтарга бээр техниказын шың ажалдарының, бүгү көдө ажалы-агы ажалдарының шынары бедидериче, мурунакчы дуржууларын, эртемни болгаш техниканы чедипшикнигип нестередириче, социалист чарышты калбартырычы, күш-ажалың бугурургезин угааттырычы болгаш күш-ажалың база акша-хөргөнигип эң эвөш чарыгдарын ундурп тургаш гектар чер бүрүзүлгил эң-не хой продукцияны алдычыне партия-политиктиг ажалды угаандырар херек. Медерелдиг сагыла-чорудуу, техниказы ажалы-агыны, камыг көөрүңү ёзуууга, бодуну колхозчуну салым-чорудуу дөш, ниятинин ажалы-агынын бугурургезин дөш бедик харысалгалдыг улам ёзуууга бүгү колхозчуларын хун бүрү кижилдери өргөжөк чууга.

СЭКП райкомдары колхозтарын партия организацияларын удуругун күсөлтөшкөн, МТС-терин болгаш советге-техник станцияларын партия организацияларының ажалына удуруугаын күсөлдөшкөн ужуругун. Колхозтарын техника-биле, машиналарын артык кезектерин-биле, кывар, чаар болгаш өске-даа материалдар-биле хандырарына контролду боттандырар херек.

Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга СЭКП райкомдары организацык дуаалачы көргүзөр ужуругун. Чамдык колхозтарын ажалы-агынын хожулашкын удуруугаын кууд денелелинде бодуу турар. Ычангаш колхозтарын кадрлар-биле быжыглар — хожулангил колхозтарын мурунакчыларын денелелинде чедир көдүреринин чөгүмчылг болгаш шың аргазы болур. Ындыг төлөдө, колхозтарда, советтарда болгаш МТС-терде практиктиг ажалы-чорудууга организацык чоруну көргөткөн, көдө ажалы-агы бугурургезин эки билер, массалар-биле ажалдарына ынакшылдыг ажалы, арга-мергезиндиг организацыкларыны саягы човангыр өстүрери өргөжөк чууга.

Колхоз тургузуу улам ынай хөгжүдөшкөн болгаш МТС-терин эде организаастарына хожулашкын ажалдарын боттадырарына колхозчу активтиг киржилгезин мобилизаастар херек. Ычангаш машина-трактор станцияларын эде организаастарынын ужуру-уткамын ажалды чоннарга тайдырарына, СЭКП ТК-ның февраль пленумунун болгаш ССРЭ-нин Дээди Советинин Бирги сессиязынын «Колхоз тургузуу улам ынай хөгжүдөр болгаш МТС-терин эде организаастар дугайында» шийтирилери кижж бүрүзү билген турарын чедип алары колхозтарын партия организацияларынын чууга хулаагы.

Партия организациялары көдө ажалы-агынын ажалы-ишчилеринин политиктиг болгаш күш-ажалы көдүрүшкүнүн, көдө ажалы-агынын чаа-чаа чедипшикнигип хандырарың, көдө ажалы-агы продукцияларын бугурургезин болгаш белеткээринин планарын ынаыла күсөлдөшкөн угаандырар ужуругун.

Хой кадарчызы Чыргалды коланында 300 хой тууду одалан турар. Төрттүнген 190 хураганнар бүрүн доругу турар.

Чөөн-Хемчик районун «Октябрь 30 чымы» колхозунун хой кадарчызы Лопсанчатын кадарганы 500 хой кидинне одалан турар. Малчының кадымында 333 хураганнар бүрүн доругу турар.

1958
АПРЕЛЬ
8
ВТОРНИК
№ 70 (4040)
Өртөө 20 коп.

Бистия областа (1 арыв).
М. Семенов. — Эрткен чылдың частырыгыларын ам катаптавас (1 арыв).
СЭКП ОБКОМУНУҢ ИЙГИ ПЛЕНУМУ.
«Болхоз тургузуу улам ынай хөгжүдөр болгаш машина-трактор станцияларын эде организаастар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль пленумунун база ССРЭ-нин Дээди Советинин Бирги сессиязынын

Шийтирил боттандырар дугайында (2 арыв).
М. Пахомов. — Политиктиг эжаамен (3 арыв).
Сизаминиң ышш бедеткелчилеринде (3 арыв).
Малчынар колхозтун хойжуларында (4 арыв).
С. Лопсан. — Ышш ажалы-агы ажалы

ажалыларының область чөвүдө туралы (4 арыв).
Венгриянын хосталган хүнүңге тураскал кылдыр Будапеште болган байырымыг хурап (4 арыв).
АКШ-та ажал чактарың өздөшкөн (4 арыв).
М. Маионов. — Тываның экрайларында чаа кинолар (4 арыв).

Бистияның областы

Колхозтун кыштагында

ЭЛЕГЕС. (Телефон-биле). Мал ажалының эң-не харысалгалдыг үсүн кыжын болур. Таңды районда Даржинский аттыг колхоз кыштагалышыкына бедеткелди организацык чоруткан. Мал чөмпи камыг чарыгтап, оларны чөп ажалы-агына, кажаа тургалы үргүлчү таарымчалыг байдалга тургузуу келген.

Колхозчу малчынарның чарыгыс эпсеткилдиг күш-ажалының түнелелинде ниятинин малы менди болгаш хур кыштагалар турар. Болхоз даргазы эш Талчынның редакцияга дыңатканы болза:

— Бо чымын хар кымын дүшкөн, кыштын чамдык айларында соок база дыңыг турган. Ыччалза-даа боттуг хемчегтерин чөгүрү өйүндө алганы-биле мал чүгле хорамча чок болган эвес, харын күжү белин улуг басырыраан. Чаш мал база эки доругу турар. Сөөлгү хүнерге чедир төрөн 235 хойнун 241 хураганнар шүптү менди.

Берт-Дага Чорбааның 624 дөтселери, Бай-Буудун Маны-Ханың 72 шарыжыгаштары, Оңгачада Сажбаланың 593 хойлары ол эштериниң могак чок күш-ажалынын түнелелинде хур кыштагалар турар. Төп сүт-бараан фермазының кадарчылары А. Оюн, С. Чооду оларның эки ажалдан турарында ында 115 инектер база менди чыл ажалы турар.

Колхозтун чүгле мыйыстыг бога болгаш шөөр малы эвес, өске-даа малы менди. Бавынын-оолдун кадарын турары 56 төселерин күжү дык эки. Бо хүнерде төрөн 5 төселерин богаганнар шүптү бар.

Бо чылдың тудуларында

Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтун тудуг бригадында күш-ажалы организацык багай эвес тургустунган. Тудуг ыажы белеткээринде шүптү 17 кижж бар, олар 1540 кубометриг белеткөөр, оң ден кезин машина оруунда бөдүп чыгган.

Тайгадан тудуг шөлдөрине ышш сөөртүр зеновда 1 автомашинаны болгаш шаңкыг 18 айттары быжыгтап берген. Ол зенов 575 кубометриг суурда эжеп алган. Ызаңчылар зеновунда 23 кижж бар. Амгы кылым турары механизаастаттып 100 инектиг кажаазы доостур четкел.

Бригадада Баадайган, Көнгөр-оол, Доржу, Даваа ышшаш бердинген ажал онаалдаканын үргүлчү ажал күсөлдөргү турар кижжлер хой. Амгы чок кичөөнгейин ышш сөөртүргезинче угаандырган. Тайгада белеткелтигнин тулуг ыажын чөөккү үедө бүрүн эжеп алары дөш бригада кызымак ажалдан турар.

Чоокта чаа, Сүт-Хөл районун көдө ажалы-агы йының мурунакчыларын чөвүдө хуралы бодуру өрткен. Аңаа өрткен көдө ажалы-агы чымын түнелелинде болгаш амгы сорулгаларын дугайында райбүгүссөк даргазы эш Доржу илтөөл кылган. 1957 чылда районун көдө ажалы-агынын чамдык чедипшикнигип илеткелчи демделгөөн.

Колхозтар өрткен чымын 1956 чылда денделгөөр, мыйыстыг бога малдың баш санын 8,6 хуу, хойну—12,4 хуу, өшкүңү—3 хуу, хаваны—28 хуу, күшү—64 хуу өстүргөн. Малдың продуктулу мурункудан элөөн көвүдөөн. 1957 чылда мал бугурургезин ортумаа-биле 980 кг сүт сагынган. «Ишкын» колхозта саанчылар эштер Аралдуу, Дадар, Чеченжаз, Киров аттыг колхозта М. Чылаба, О. Чылаба инек бугурургезин 1400—1500 кг сүттү саап алганнар.

Моон-биле кады четпестерин чөвүдө хурал демделгөөн. Колхозтарын хой мурунуу мал чөмперин четпес белеткөөн. Колхозлар малга таарымча чөк кылдырган. Оң хараалы-биле элөөн хой мал артылган. Эрткен чымын колхозтарга 4 муң баш мал хорамчага таварышкан. «Чырык орук» колхозтун чыл дургузунда мыйыстыг бога малдың 7 хуузу, хойнун 7,5 хуузу, хаванынын 23 хуузу хован. Ол колхоз 100 төртүр инектер-не чүгле 48 божаа алган. Эрткен чылдың частырыгыларын ам катаптап болбас. Бо колхозта малдың амгы түрүн байдалы акижилгезин, 4 зоо-

Бичин урууларга эки шынарлыг барааннарны хөйну садар

Бичин уруулар хевин, индиктерин бугурургезин көвүдөшкөн, ассортиментин калбартыр, шынарын экижилдөр талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүдөлениң доктаалын бистия областың чурт улетирүүнү бугурургезин болгаш садмг организацияларының ажалы-ишчилери ийи-биле деткөөнер. Бичин уруулар дугайында партия болгаш чазактын салган сорулгалын амыралга чедипшикнигип боттандырар төлөөдө, бичин урууларын хергелде барааннарны бугурургезин база садмгтап турарында бар четпестерин шийтирилгил чайддыры өргөжөк чууга.

Урууларын хергелде барааннарны саягылаар ажалы улуг четпестер өрткен чымын турган, а ол четпестер ам-даа бар. Школа наамыг болгаш школа наамына четкөөн бичин урууларын индиктерин чамдык магазиндерде үзүткөшкөн сайдыгтап турар. Кызылдың алгы заводундан эвөп турар чамдык индиктерин шийтирилгил чавыс. Чангыс аай кара ийнеке азы ак индиктерин бичин урууларга кымыл бээр аргалар турбуже, алгы заводу уг аргаларын ажалылап келген.

Чүгө индиктер эвес, харын бичин урууларын кымыл, чайгы тоннары, бөрттери чамдык садмг черлеринде үзүткөшкөн турар. Бо хемтерин арбылдыр бугурургезин дугайында бугурургезин черлери, ылангы областың чурт улетирүүнү шүгүмунда бугурургезин моон мурунда соолуг саягы салбай келген. Бичин урууларын хергелде барааннарны арбылдыр бугурургезин талазы-биле чагыгыларын садмг организацыкларынын талазында бугурургезин черлеринге ам-даа эвөш берип турарын демделгөөр херек.

Уруулар хевин даараар дугайында саягы организацыкларынын чагыгыларын хан даараар тускай машиналар чок деп чыдалган-биле Кызылдың даараныла комбина (директору эш Петенёв) чамдыга ху-

Колхозтун тудуг бригадында

ВИЧЕ-ТЕЙ. (Телефон-биле). Барыма-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхоз өрткен чымын шала кылган электери станциязынын түдүүн бо чымын доокан. Оңд иштиги монгол-дөргөлери, суурнуу кудумчуларында электери шүгүмун кылып, чуртталга бажынарында, бугурургезин болгаш культура албан черлеринде чырыкыны кийрген.

Артыл бугурургезинин планында бо чымын чуртталганын 50 бажынар, шөөр малга 16 кажааларын, 450 одуттуг клубту кымыр көрдүгөн. Ол тудугларга 3200 кубометр ышш херек. Бригаданың тайгага ышш белеткел турган зеновду 10,5 муң ажалы тудуларын азы 3490 кубометр тудуг ыажын шийлип кескен болгаш шүптүгүн машина оруунда бөдүп чыгган. Амгы кичөөнгейи ышш сөөртүргезинче угаанды, ында процентиг 2 автомашиналар ажалылап турар.

Бригадада 155 (оң иштинде херөжөөкөр 102) кижж бар. Күш-ажалың организацык багай эвес, ажалын бүдүртүр, эки шынары дөш чарын кижж бүрүзү улам соруу кирип турар. Ызаңчылар зеновду бө араанда чуртталганың 6 бажынарын ажалылаа кийрген.

Дилги фермазының орулгазы

Току районун «Совет Тыва» көдө ажалы-агы артыл 1956 чылда 18 санын кара дилгилерин садып алган, дилги фермазын үндөшкөн тургускан. Баштайгы чылда шоолуг орулга кирбөөн. 1957 чылда 30 муң рубльдин орулгазы алдыр деп колхозтун бугурургезин планында кийрген турган. Ферма өргөлөгичи эш Л. Кенден пландан ажыр 8 муң рубльдин орулгазын колхозка кийрер бис деп хүлөөлгезин алган, дилгилерин ажалылаа, азырамын экижилдериң хемчегтерин алган.

Оң түнелелинде дилги фермазы өрткен чымын колхозка 48 муң рубльдин азы аландан ажыр 18 муң рубльдин орулгазын кийрген.

Колхоз ам дилгилерге чөмш талазы-биле өлө, балык байлактыг Азас хөлдүн чанында чаа фермазы тургускан. Ычангаш бо чымын дилги фермазының орулгазын 58 муң рубль чедир сорулгалы саглан.

Агротехниктиг өөредилге

Чаа-Хөл районун Ленин аттыг колхозунун 30 хире колхозчулары ийи чыл хуусаалыг агротехниктиг курста бергип турар. Олар өрткен чымын бөргү күрөтү өөредилгезин доокшаш, ийги херекте шийчөөн.

Агротехниктиг өөредилгениң кичөөлери негедде бир катан бодуу келген. Колхоз баштаар чери дынакчыларын саязын, карандаштар-биле четче хандырган болгаш өөредилге чорудар тускай бажыны белеткөөн, оңу оттулар ышш, чырыкы-биле база хандырган.

С. СОТНАМ

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ ЧАСТЫРЫГЛАРЫН АМ КАТАПТАВАС

ветажыкчылар малчынарга көнчүг элөөш барып турар. Чөвүдө хуралдыг киржилчилери малдың укусазын сайырадырында улуг четпестерин барын илереткен. Колхозтарда хой-хой бугурургезин чөп ажалы-агынын, багай ажалы-агынын, оларның чамдыкы колхозчуларын хуузуна малы-биле кады турар. Үрелде ажалын беш чыл дургузунда чорутканынын түнелелинде, колхозтарда 1300 баш мериюстар, 2 муң баш ангор укусаалы өшкүр бар.

— Эрткен чымын хой бугурургезинде 2 кг дүктү алган мен, ам кадымында 249 хой хураганнаан, чаш хураганнар менди доругу турар. Биече четчир санын мал чөмперин курадыры бар, бо чымын малдың чаш төлүн бүрүн камгалап аларын, хой бугурургезинде 2,3 кг дүктү кыргынын хүлөөнген мен—деп Киров аттыг колхозтун хойжузу эш Серет-оол бодунуң санадыга чуугаалаан.

«Коммунизмниң херел» артылдың санадыгы эш Шортка санадыгы—биече ажалы саанчылар малдың күжүн аргыспас, сүт саалдазын куудулашкын дөш инектерин сядос, концентраттар-биле эки хемчегтерип, бо чымын чаймында инектерин дун-хүнде оларалдышкыны, көк сипен-биле өрткен, кежөө негедде хемчегтергезин организаастар бис—деп чуугаалаан. Оңу боттандырар аргалар бар. Анык саанчы бо чымын чаш-бызааларын бүрүн камгалап алышкан, бодунга быжыгтаан инектер-

ини бирөөнден-не 1600 килограммдан эвөш эвес сүттү саап аларын хүлөөнгөн. Хуралга олурушкан өске-даа малчынар хүлөөлгелери ап турган.

Көдө ажалы-агы культуларындагы бедик дүктү өстүрүп алар айтыратгы чөвүдө хуралга чуугаалаан көргөн. Эрткен чымын районун колхозтар гектар бугурургезинде 12 центнер дүктү ажалы турган 10,9 центнерин алган. Кукурузаның дүктү эң-не куду болган, дүктүңү куду болуп турарынын чыдалааны сугарылганы багай организаастаанда болур.

Колхозтар өрткен чымын тарылганы чорудар мурунда 5000 гектар черин сугарар турган, чүгө 2000 гектарын сугарган. «Алдан-Мадыр», «Чырык орук» колхозтар тарылганын чүгө шүптүгү бир кезөөн чайын сугарган. Ычангаш ол колхозтарга дүктү эң куду болган. Киров аттыг колхозта эш Хөвүкү-оол, «Ишкын» колхозта эш Солян-оол боттарында быжыгтаптыган участоктарына сугарылганы каш удаа чоруткан, тарааның гектар бугурургезинде 18—20 центнер дүктү ап турал, оларын чанынга тарыттыган гараның чайгы ажалылаа багай чорутканы-биле оң гектар бугурургезинде чүгө 7—8 центнер дүктү алдыган.

—Сугарылга буталары амгы үедө белеткелтиг турар, тарылга шөлдүн хой кезинге чаксы, чайгы сугарылганы ийи-үш катан чорудар бис, бо чымын бөдүмүнүң участогунуң шөлдүн 50 гектар-

га калбарташ, оң бедик дүктү чедип алар мен—деп, Киров аттыг колхозтун сугарыгынын эш Аалын-оол санадык.

Бодунун бригадының ажалының дугайың «Ишкын» колхозтун өгөрдү бригадазынын бригадир эш Байыр чуугаалаан. —Партик оңдарларын белеткөөш нога, расадаларын өстүрүп турар бис, 20 гектарга олуттур картофель үрелигине четче Нога ажалы-агынын бө чымын бедик дүктү өстүргөн төрөн колхозунга оңон муң рубльдин орулгазын кийрери шийтирилгил бис—деп ол чуугаалаан.

Бо чымын районун көдө ажалы-агынын ымың ажалы-ишчилери боттарында чаа хулаалгелери алганнар. Колхозтар чыл дургузунда инектин, хойнун болгаш күштү баш санын кайзын-даа 10 хуу өстүрерин, эл бугурургезин—53 хуу, дүктү—43 хуу, сүт бугурургезин—60 хуу көвүдөшкөн хүлөөнгөнгө айттып турар. Бо чымын инек бугурургезин ортумаа-биле 1000 килограммдан эвөш эвес сүттү, бир хойдан-на 1,9 кг дүктү алар. «Ишкын», «Коммунизмниң херел» колхозтар бир инектен-не 1200 кг сүттү, чамдык мурунакчы саанчылар 1400—1600 килограммын саап аларын хүлөөнгөн.

Чөвүдө хуралга Чаа-Хөл районун көдө ажалы-агынын ажалы-ишчилеринин төлөөлгелери олурушкан, боттарының ажалынын дугайында чүвө чуугаалаан. Сүт-хөлдүчүр Чаа-хөлдүчүр социалист чарышка кийгирген.

М. СЕВЕН,
«Шымын» корреспондентиги

СЭКПОБКОМУНУҢ ИЙГИ ПЛЕНУМУ

„Колхоз тургузуу улам ынай хөгжүдөр болгаш машина-трактор станцияларын эде организаастар дугайында“ СЭКП ТК-ның февраль Пленумунун база ССРЭ-нин Дээди Совединин бириг сессиязынын шийтпирлерин боттандыр дугайында

Илеткелдин талазы-биле саналдар

Дуу, апрель 7-де, областын иштикер эргелелинин клузуна СЭКП обкомунун ийги пленуму болуп эркен. Пленумун ажалына калбак активти база кыриштирген.

да айтыртыгы пленум чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди СЭКП Тыва обкомунун бириг секретари, ССРЭ-нин Дээди Совединин депутаты эш С. К. Тока кылган. Ук айтыртыгы чугаалажырына обкомунун кескинуэри болгаш актив улуг идея-белге кыришкен.

Эш С. К. ТОКАНЫҢ илеткелинден

«Колхоз тургузуу улам ынай хөгжүдөр дугайында болгаш машина-трактор-станцияларын эде организаастар дугайында» СЭКП ТК-ның февраль Пленумунун доктаалы болгаш ССРЭ-нин Дээди Совединин бириг сессиязынын эш Н. С. Хрущевтин илеткелинин телестерин бистин областын ажалчы чоннары бүгү совет улус-биле бир демей, патриоттук улуг көдүрүшкүн-биле чугаалажык көргөни база ол төөгүтү документтерин чыгыс эп-икетинде биле болгаш ийи-биле дөткөни, оларны амдыраага боттандырар талазы-биле боттарынын дыка хей практиктик саналдарын кыриштирген эш Тока бодунун илеткелинин өгөниге демделгез. Дээди Советтин сессиязы ажиттынар хуңге чедир бистин областын ажалчы чоннары 41066 ийжи олурушкан 588 хурадалар болган, оларга 2435 ийжи санал берген. Партиялык болгаш чазактын ажалдык кылган кемчелери чөгүрү үеинде болган болгаш ону акыраага боттандырар чорук көдө ажал-агынын чаз көдүрүшкүнүн хандырар деп чүбөчү чон ханымы-биле меледер билген. Төөгүтү документтерин бүгү чөгүрү чугаалажык көргөн база ол дугайында чогактык саналдар болза, совет демократиянын принциптери амдыраага чагылазын чок чөгүрүтүүнү турарынын дугайын, адалары Коммунисттик партиянын улуттук турары совет тургузууну күчүтүүнү дугайын керечилеп турар деп илеткелчи санаан.

инектен сүт саалдазы—673 килограмдан 1171 килограммга, ашпа оругаамы—433 муң рубльден 1746 муң рубльге, хуваашпас фондуга шилчидилге 64,5 муң рубльден 340 муң рубльге өскөн. Устүнде ашп чизевер болза, колхозтарнын организас талазы-биле быжыкканынын, оларда күш-ажылдын бүдүрүшкүнүн бедөнинин, продукциянын бот-үзөнинин чигөөнинин дугайын керечилеп турар. Бистин областын колхозтарын организаастарына болгаш быжыкканына өске бугу черлерде ишкеш МТС-тер база-ла улуг рольдуг болганын илеткелчи демделгез.

Ленин аттыг (Каз-Хем), «Совет Россия» (Танды), «Күш-ажылдык хостуу» (Улуг-Хем) болгаш өске-даа колхозтар хаммажыры.

СЭКП обкомунун бюрону болгаш областын бот чылын Бин-Хем, Балгазын МТС-терин септелге-техника станциялары кылдыр эде организаастап болур деп санап турар. Өске районнарын колхозтары техниканы чүткө көзөктөп садым алыр аргалык болганда, МТС-терини мурунку түдөлгөни хөвөр артырары чүтүлгө. Өвүр районун колхозтарын техниканы ам садым болур болгаш оларын техника-биле хандырарын Чадана МТС хөвөр үдүдүрүшкүнүн чөгүрү эде организаастары чүтүлгө. МТС-тер амгы түдөлгөни хөвөр үдүдүрүшкүнүн чөгүрү эде организаастары чүтүлгө.

Экономика талазы-биле кошкык-колхозтарын мурунчылдарын денелетип чедирерипти, техниканы садым аларын болгаш ону шын ажылаарын оларнын чедир аларын хандырарынын, хаммажык мурунунда оларга организаастык дуза көргүзүрүнүн чүтүлгөни эш Тока овулап чугаалаан. Бир эвес кошкык колхозтарга техниканы садар азы харын-даа халаска бөөр болза, ол дөргө оларга ажиттыг-болбас. Иччангап арга болза оларын бодунар-ла арга-биле дүргөн көдүрүр болур. Ийгит төдөдө, оларны кадрлар-биле быжылаары шын болгаш чөгүрүчүлүгү орук болур.

Ийгит турбузе СЭКП-нин обкомун болгаш районнары колхозтарын улуттук кадрларын шилээр, таарыштыр тургузар, кижилерге кемчелерге кошкык кичөөлөй салын турарын эш Тока айткан. Колхоз даргазын хуваалгени коммунистер Ламз, Шустов, Забров, Даржа, Кара-оол, Кызыл-оол, Баву болгаш оон-даа өскөлөр багай үдүдүрүшкүнүн. Ам-даа дыка багай ажалдык турар колхоз даргалары бар. Сөөлүгү бир чыл иштинде 27 колхоз даргалары халашкан. Чаа үе байдалдарда бистин колхозтарынын улуттук кадрлар-биле быжылаары чүтүлгө орулаарынын бирөөни болуп турар. Чамдык эштерин колхозтарга барып ажалдыр дугайында инициативанын СЭКП обкомун дугайы турар.

МТС-тер тургузуган үеде бөөр бистин чүртүү колхозтарын хөгжүдөүсүндө болган улуг өскөндүгүнүн ботгаш чедирини денелештиреш, — Коммунисттик партиянын, Совет чазактын доктаамал сатып салышынын база бистин чүртүүсүнүн бүгү улустарынын амы-дузма дузалачымынын ачымында колхозчу тургузуу Тыванын көдө ажал-агынын экономиканы үдөүсүн өскөргөндөүсүн бодурунаны, көшкүн ажал-агынын чораян эртарарын амдыраага ба буауру революциянын кылганын, социалист улуг чугаалажык болганын эш Тока овулап чугаалаан.

Илеткелчи оон соонда Тыванын колхозтарын экономиканы хөгжүдөүсүн анализтөө. Көдө ажал-агынын ажалдык чедирин кемчелди бир колхозга оонаштыр 1950 чылда 5845 га турганын 1957 чылда 35847,0 га чедир, оон иштинде тарылга шөгү 710,8 гадан 5844,9 га чедир өскөн. Ол-ла үеинде иштинде иштинин малынын баш саны: мыйыктык бода мал 222-ден 844, чыл, ишкү 1387-ден 5530 баш, хааван 15-тен 131 баш чедир өскөн. Сөөлүгү чеди чылдын иштинде колхозтарын ийжи хуваашпас фондугу 27,6 миллион рубльден 128,6 миллион рубльге чедир азы 4,6 катан өскөн.

Бөдө ажал-агынын улам ынайгы көдүрүшкүнүн чугаалажык шийтпирештиреш, тарга болгаш мал ажалынын продукттарын бүдүрерин көздөүрүшкүнүн улуг күштү салырынын айтырларына илеткелчи доктаган. СЭКП обкомунун бюронуун, облуксомуунун, көдө ажал-агынын эргелелинин, чер-черинин партия, совет организаастарынын талазын чөгүрү кичөөлөй салынынын түндөүсүнө, чамдык районнары малын кыштагалдышынын берге байдал таарышкан. Танды районун «Кызыл партия» колхозунун 1282 баш шөөр малы, 30 баш мыйыктык бода малы өлгөн. Районда малын чеди чедиринин турар. Улуг-Хем, Чаа-Хем, Каз-Хем, Чөөн-Хемчики болгаш өске-даа чамдык районнары малын байдалы өскөн берген турар фактыларын илеткелчи көргөсөн. Иччангап мал кыштагалдышынын контрольду улам күштөдиреринин чүтүлгөни ол айткан.

Чамдык ажал-агынын улуттуктуларын кижилер дугайында сатып салбайн турар чөгүрүгү профессионал организаастарын өштөй турарын эш Намай база шүтүчүлүгүн. Көдө ажал-агынын Чадана-ла туржулга станциянын койчуларын чуртагалынын таарычылгы байдалары-биле хандыртынаан. Тыва кижилер мал ажалы-биле өдөрлөп чораян болгаш ийгит байдалга чачыккан деп санаан, оларын чамдык эштерин тоовайн турары калчыл-ла таарышпа. Көдө ажал-агынын хөгжүдөр айтыртыгы шийтпирээрде хаммажык мурунда кижилер дугайында сатып салыр керек.

СЭКП-нин Кызыл хооромунун секретари эш Иселеев санал берген, хоорайнын бүдүрүгө болгаш албан черлери колхозтарга шөф дузалачымын көргүзөр талазы-биле өлгөн ажалдарын чорутууна илеткелчи демделгез.

Иччангап-лаа сөөлүгү үеде чамдык организаастары ол ажалды кошканын ол шүтүчүлүгүн. Илангыга даг өспөдүкчүлүгүн партия организаастык (секретари эш Сидоня), колхозга шөф дузалачымын көргүзүрүнүн чүтүлгөни үдөүсөй турган. Септелге заводунун коллективни Каз-Хем районун «Совет Тыва» колхозун шөфе алган хирезинде-ле, боттук дузалачы көргүсөн. Коллективтин бөдүрүшкүнүн ажалдычылды артык чымын колхозтук күсүк ажалдарына дузалачы дөш бергаш, боттарынын колхозтан ийгит, чөп азы-чедирин өртөөгө бөзүн чедир ажалдаанаан. Колхозтар техниканы садым ал турар. Оларга техниканы дуза көргүзөр талазы-биле септелге заводу улуг рольду ойнаар ужурут. Ол завод бүдүрүгөни ийги планын үдөүсүнүн тургана-ла, а көдө ажал-агы машиналарын септелерин оонадымын күтүсөй турар. Илангыга өртөөн чымын 65 трактор моторларын септээр турган, чүткө 19-ту септээр. Септелерини шынар куду, апаа үндүрүп турар чарыгалдары улуг. Бо дугайын областын көдө ажал-агы эргелели (эш Пенменко) база-ла сонуурган турса чөгүрү.

Областын колхозтары чаз үеин техникамы-биле эки хандыртынган. Көдө ажал-агында чык автомашиналарын 67 хуузу колхозтарда ийгитке азы ортумаа-биле бир колхозка-ла 7 машина оонажын турар. Колхозтарга техниканын өртөө 23,0 миллион рубль. Амгы үеде 74 колхозтарын 62-ин электржыттынган.

Миндыг байдалдарда МТС-терин талазын колхозтарын техниканы хандырары салдыган негеделерден хожудал турар. Иччангап техниканын колхозтарын эргелетип шийткеленин баштайгы практиканы эки түдөүсүн көргүсөн.

Чамдык ажалдык бөлөкчелерде улуг чедирлер бар. Чамдык колхозтарда үрөүн чедирлер, үрөүсүнүн шынар чыгыс. Чамдык улуг адалар чедирин кемчелди улуг. Кызыл, чоруп чүдүрерин сөөртүлгөни оожук чоруп турар. Чамдык колхозтарда, колхозтарга механизатор кадрлар чедирлер. Техниканын септелгези ам-даа доогулаба. Ол бүгү болгаш өске-даа чедирлерин узууларын, таргалыны бүдүрүшкүнүн, эки шынарды чорударын илеткелчи ооналп чугаалаан. Мал чеди култураларын, илангыга кукурунаны тарыштырып оона сатып салырынын пленумун киржикчелеринин кичөөлөй ол утадырган.

Сөөлүгү чылдарда Бин-Хем, Чөөн-Хемчики, Эрион, Өвүр болгаш өске-даа чамдык районнарын партия организаастарын көдө ажал-агыга удурутуганын өлгөн өспөдүкчүлүгүн илеткелчи демделгез. Колхоз бүдүрүгөнине коммунистерин болгаш комсомолчуларын мурунчыл рөлдө бөдөн. «Коммунизмче орук» (Эрион), «Коммунизмче орук», «Искра» (Чөөн-Хемчики), «Тилелге» (Каз-Хем) болгаш өске-даа чамдык колхозтарын партия эде организаастары эки ажалды турарлар. Оон-биле калы партия-оргаанизаастык болгаш партия-политикти ажалдарын чедирлерин, обласка партия ажалын ажалдырларын практиктик орулаарын эш Тока чугаалаан.

Механизация училчелерин ажалында улуг чедирлер бар. Амгы үеде колхозтарга мергежалды механизатор кадрлар хергелеттип турар. Ийгит турбузе, өртөөн чымын ол училчелер доошан 40 ажал кижилер колхозтарга барган, 8 ийжи багай өрөңдөп, аттестат албаан. Бо талазы-биле шювалын дирекцияны, көдө ажал-агы эргелелин буруурут.

Иччангап-лаа сөөлүгү үеде чамдык организаастарын ол ажалды кошканын ол шүтүчүлүгүн. Илангыга даг өспөдүкчүлүгүн партия организаастык (секретари эш Сидоня), колхозга шөф дузалачымын көргүзүрүнүн чүтүлгөни үдөүсөй турган. Септелге заводунун коллективни Каз-Хем районун «Совет Тыва» колхозун шөфе алган хирезинде-ле, боттук дузалачы көргүсөн. Коллективтин бөдүрүшкүнүн ажалдычылды артык чымын колхозтук күсүк ажалдарына дузалачы дөш бергаш, боттарынын колхозтан ийгит, чөп азы-чедирин өртөөгө бөзүн чедир ажалдаанаан. Колхозтар техниканы садым ал турар. Оларга техниканы дуза көргүзөр талазы-биле септелге заводу улуг рольду ойнаар ужурут. Ол завод бүдүрүгөни ийги планын үдөүсүнүн тургана-ла, а көдө ажал-агы машиналарын септелерин оонадымын күтүсөй турар. Илангыга өртөөн чымын 65 трактор моторларын септээр турган, чүткө 19-ту септээр. Септелерини шынар куду, апаа үндүрүп турар чарыгалдары улуг. Бо дугайын областын көдө ажал-агы эргелели (эш Пенменко) база-ла сонуурган турса чөгүрү.

Бин-Хем районун «Кызыл тарачын» колхозун чизеке ал персонал. Ийди 19 автомашина, 3 трактор, 3 шийткелчи, тубубу дептар пресстер, 8 кормоаларияктер, 223 автостручкылар, саалда агрегаты, үш пилорамалар, ийи механизастаттын тарга кургандыр машиналар бар болгаш 3 февралда ажалдык транспорт тургустунган. Колхозта 30 трактористер, 22 чолачылар, 4 электривтер, 5 дарганар, 4 пилорамкистер, 7 мотористер бар. Ол-ла районун Ленин аттыг колхозу техникамы-биле база-ла эки хандыртынган. Шах ийгит өске-даа колхозтар МТС-терин техникамын боттарына алгаш ажалдыр аргаларын болуп турар.

Колхозтар кадрлар өскөн. Тускай өрөңдөп өртөөн бригадирлерден, ферма эргелечилеринден болгаш өске-даа эргелечилердин 720 кижилер колхозтарда ажалдыл турар. Колхозтар даргаларын 78 хуузу дөди болгаш доошан дөди, тускай ортумак эрменгин. Барык-ла шүтүк колхозтарда зоотехниктер, агрономнар бар. Колхозтарын ашпа оругалы 1957 чылда 78,4 миллион рубль болган ийгитке азы 1950 чылдагымын 7,5 катан өскөн. Бо чылдын январь 1-де бистин 74 колхозтарын 127,5 миллион рубль хуваашпас фондугу болган. Колхозтарын экономикамын быжыкканын (1953 болгаш 1957 чылдар арасында) бир колхозга оонаштыр көргүзгөргө: тарылга шөгү—810 гадан 1732 гага, ашпа оругалы—301 муң рубльден 1033 муң рубльге, күш-ажыл кылып шыдар бир колхозчуга оонаштыр ашпа оругалы ортумаа-биле 937 рубльден 2160 рубльге өскөн. Ол-ла үе иштинде Бин-Хем районун Ленин аттыг колхозунун тарга култураларын гектардан дүжүдү—6,5 центнерден 11,1 центнерге, тарачын ийги бүдүрүгө—8204 центнерден 27480 центнерге, бий

Колхоз хоорайнын көдө ажал-агы продукттары-биле хандырарын чүтүлгөни чугаалажынаан, ол талазы-биле чедирлерин эш Иселеев шүтүчүлүгүн.

МТС-терин техникамын колхозтарга садар оларын күжүн улуттырар, улуг капиталыны кылдыр, оругаларын көдүрүдөр, колхозчуларын материалдык байдалын улам өскөндөүсүн болгаш бистин күрүшөстүн күчү-шыдалын быжылаанын чедирлерин хирезинде-ле областын көдө ажал-агы эргелели, оон начальын эш Пенменко амга чедир кемчел албайн турары шын өскөн деп, эш Тамдын-оол шүтүчүлүгүн.

Илангыга даг өспөдүкчүлүгүн партия организаастык (секретари эш Сидоня), колхозга шөф дузалачымын көргүзүрүнүн чүтүлгөни үдөүсөй турган. Септелге заводунун коллективни Каз-Хем районун «Совет Тыва» колхозун шөфе алган хирезинде-ле, боттук дузалачы көргүсөн. Коллективтин бөдүрүшкүнүн ажалдычылды артык чымын колхозтук күсүк ажалдарына дузалачы дөш бергаш, боттарынын колхозтан ийгит, чөп азы-чедирин өртөөгө бөзүн чедир ажалдаанаан. Колхозтар техниканы садым ал турар. Оларга техниканы дуза көргүзөр талазы-биле септелге заводу улуг рольду ойнаар ужурут. Ол завод бүдүрүгөни ийги планын үдөүсүнүн тургана-ла, а көдө ажал-агы машиналарын септелерин оонадымын күтүсөй турар. Илангыга өртөөн чымын 65 трактор моторларын септээр турган, чүткө 19-ту септээр. Септелерини шынар куду, апаа үндүрүп турар чарыгалдары улуг. Бо дугайын областын көдө ажал-агы эргелели (эш Пенменко) база-ла сонуурган турса чөгүрү.

Илангыга даг өспөдүкчүлүгүн партия организаастык (секретари эш Сидоня), колхозга шөф дузалачымын көргүзүрүнүн чүтүлгөни үдөүсөй турган. Септелге заводунун коллективни Каз-Хем районун «Совет Тыва» колхозун шөфе алган хирезинде-ле, боттук дузалачы көргүсөн. Коллективтин бөдүрүшкүнүн ажалдычылды артык чымын колхозтук күсүк ажалдарына дузалачы дөш бергаш, боттарынын колхозтан ийгит, чөп азы-чедирин өртөөгө бөзүн чедир ажалдаанаан. Колхозтар техниканы садым ал турар. Оларга техниканы дуза көргүзөр талазы-биле септелге заводу улуг рольду ойнаар ужурут. Ол завод бүдүрүгөни ийги планын үдөүсүнүн тургана-ла, а көдө ажал-агы машиналарын септелерин оонадымын күтүсөй турар. Илангыга өртөөн чымын 65 трактор моторларын септээр турган, чүткө 19-ту септээр. Септелерини шынар куду, апаа үндүрүп турар чарыгалдары улуг. Бо дугайын областын көдө ажал-агы эргелели (эш Пенменко) база-ла сонуурган турса чөгүрү.

ПОЛИТИКТИГ ЭКЗАМЕН

Барын-Хемчик районунд кезде ажыл-агыйнын акыл-ишчилери партия организацыйанын удурутугуна-биле политиктиг экзаменни тудуп турар. СЭП Т-ны болган ССР-ий Министрлер Чөвүленин бугу кезде акыл-агый акылдаачыларына Кыргызын халкы кылдыр кезде акыл-агыйнын улам ырайгы күштүг бедүрүшүктү дөш колхозчулар социалисттик чарышты калбартып, бедиктен хүзөлгелерин алганар.

Ол хүзөлгелерин боттуг болурунун үнденин бар. Бир эвес доку ажылгаар болза кезде акыл-агый бедүрүшенин дененин дык бедикер артын бөр уугу курдамырлар колхоз бедүрүште барын өргөн чылын колхозтарын хей-хэй мур-аачылар берүсүн. Эрткен акыл-агый чымын түнелинде планнарны болган онзадаларны ажыр күчүсүен дөш колхозтарын 55 ажылдаачылар отчет-согулданын курдаларга немелде төлөвөр алганар. Саанчыларга 2739 литр сүтү, хойжурларга 48 хураган болган аяны, 96,3 кг дүктү, чылгы болган аяны акылдын акылдаачыларына 4 кулууну, 3 хаван огуун, ивек каларчыларына 200 кг эйти, хову акылдын акылдаачыларына үш тонна ажыг тарааны немелде төлөвөр берген.

Немелде төлөвөр алганарын аразында «Комсомол 30 чымы» колхозун сани-чылары Х. Деспижек өргөн чылын бир ивектен-не 1420 литр, С. Бовту—1218 литр сүтү саан алган. Ол колхозтун хойжур М. Очур болуун каларган хойжурлардан 310 хураган алыр планын турган 381-ин алган. «Ызыл туку» колхозтун чылгычылары Сокуза, Дадар-оол 100 беден 100 кулун алырын чедип алганар. «Ызыл тараачын» колхозтун хову бригаданы 500 га шөгге тараа култураларын бир гектарындан 15,8 центнер дүжүттү. «Ленин өрүү» колхозтун суггарычтын эш Чымына 80 га шөлдүн бир гектарындан 17 центнерин алган болган оон-даа эссе.

1958 чыл болза совет улуска оң эрешудүргү күш-ажылдын кайгамчыгын чаа трестинелерин бөр. Ол уугу херекте бистиди районун кезде акыл-агыйнын акыл-ишчилери боттарынын үзүн база килерер ужурут.

Хей чылда болган чангыс чылда үер-сигенер тарыланын калбартырын база өң чокуу чылдары сизен аралаштырар тарыга элечетилеринин шиттөөдүн алырын «болч турары-биле холбаштар 1958 чылда колхозтарга тараа култураларын тарыланын хемчөөл өргөн чыл-биле денизерге муң ажыг гектарга кылдыр. Ынчалза-да ол чорук тараанын ниити чылдамын бедүрүштүс ужурут. Харын өргөн чымын ортума-биле тараа култураларын бир гектарында 9, 8 ц дүжүт алган болза колхозтар бо чымын 11 центнерин, өргөн чылгымага болзаарга кууруузынч ногаан массанын 4600 тонна хойну, картофельди 1600 тонна хейну алырын планнаан.

Районун байддаларына тараа култураларын бедик дүжүдүн салым-чолун тарыга мурунуун суггарыма шиттирлээр дөорин өргөн чылдыг практиказы көргүсөн. Ынчангам бо чымын тарыга мурунуун суггарымазын 4000 гага, тарыга оонда катан суггарымазын 5000 гага чорудар хүзөлгө алдынган. Колхозтар ам буталар дөстеринде болган унаарында дөш-будууларын аптаарынга килрип, суггарыччылар бедер тусай иштерин, чепсеш-херекселерин бедиктен турар. Апрельде суггарыччыларын семинар өрттөр. Кол чүве болза суггарыччыларын шынары дөш демисел болур. Эрткен чымын «Болшевник» колхозка «Москва» ден кылды-тастың 70 га шөлдү шөкөрдай суггарымадан дүжүт хирелги болган. Ында парторганизация секретары эш Семес-оол бо чымын суггарыччынын шынары дөш контролду чорутса чогуур.

Эрткен чымын колхозтарга ортума-биле кууруузынч ногаан массанынч бир гектарынд дүжүдү чүтө 101 ц. азы планынч 50 хууу болган. Ынчалза-да ол белин бо чымын сүт саалдыын өргөн чылдагымындан барык ийи катан бедүрүштү турар. Ынчангам бо чымын колхозчулар кууруузынч бир гектарындан 230 ц. ногаан массанын база картофельден 130 ц. ортумак дүжүтү өстүрүн алырын шиттирлөөн.

Бо орулганы чедип алыр төлөөдө, картофель, куурууза шөлдөринге 6 муң тонна түс чер чепшичидилерин төгери эржек чүгүлэ. Одуруттар аразынынч механиктиг сайбардыгынын ийи-үш улазын эвөөш өвөш чорудар төлөөдө, дөшбелчин-улазынча арга-биле тарылганы чорудары чүгүлэ. Бо ажылды күсүсүдү чогуур техника МТС-те бар. Ам орулга болза ол техниканы бедүрүшүдүгү ажылгаары, бо култураларын шөлдөрүн май 10-дан бөр суггары, а тарымын май 20-ден бөр бүртү доозары болур.

Колхозтарын автономиктиг байддалын өрөөн көргөн болза колхозтарын СЭП Т-ның февраль Пленуунун доктоолын таншыкан хурадаларыга сапал-оондарын барымдалаш, СЭП райкомунун бирөө колхозтарга техниканы бо чымын садырыга далашса деп түнөөдү кылган. МТС-ти эде организастарына болган

колхозтарга техниканы бөоринч баштайгы базымн кылдыр бугу колхозтарга комплексинг (жатышкан) бригадаларын тургузуп, аларга бот орулга-чарыгалыг боду чорукту доктадыр деп шиттирлөөн. Ол чорук күш-ажылдын бедүрүшүдүгүн дык бедикер, хову акылдын продукциянын чангыс чикөөгө күш-ажылдын, материалдыг болган акшынын чангыс чикөөгө чүгүлэ турар.

Колхозтарын бригадаларын, агрономдарынч болган санаачыларынч беш хонукту семинарны чокуу хүннерде чорудар. Комплексинг бригадаларга МТС-тиг болган колхозтарын коммунистерин ден партия бөлүктөрүн тургузар. Күш-ажылды организастарына-да, бригадаларынч кезигуерининч ортуунга политиктиг акылды чорударына-да партия бөлүктөрү уугу ролюдү. Колхозтарынч партия организастарына болза, ол парт-бөлүктөрүнч акылды уугу кичөөгөйи салып, чогуур удурутуга, дузаламчы-биле хандырар ужурут. Партия акылды өңчөөл тургузар колхозчуларынч алган социалистик хүзөлгелерин чедикшининч күсүсүдүн хандырар.

Мал ажымынч хөгжүдөинде харын салгалыг орулгаларын колхозчулар боттарына база алганар. Оларынч социалистик хүзөлгелеринч иштинде мыймытыг бода маддың баш санын өргөн чылда турганына уду 18 хуу, оң иштинде саар инектерин—27 хуу, хойларын—34 хуу, өшкүлөрүн—9 хуу, куштун санын 60 хуу өстүрери көрдүгөн. Ниятинч малынч болган куштарынч продуктулуун бедикер талазын-биле бедик хүзөлгелер алдынган. Чикээ, өргөн чылдамын-биле денизерге, өзт бедүрерин 52 хуу, сүтүтүн—14 хуу, дүжүтүн—47 хуу, чуургаларынч — 300 ажыг хуу өстүрер турар ужурут.

Бо бугу санаар болза районун бугу партия организастарынч, кезде акыл-агый бедүрүшү-биле холбашкан ажылдаачы бедүрүшүнч кичөөгөйи болууче хаара тудуп турар. Бо бедүрүштеринч чедип алынынынч чагаар-ла болу бер-бес. Ону хүн бедүрүнч бодамчалыг акыл-биле, өргөнч болган мурунакчы дуржулганынч чедикшинеринч чогадыкчы ажылдан турган чедип алыр херек.

Мал ажымынч талазын-биле бо алдынган хүзөлгелерин күсүсүдү дөш чорудар хемчөгелер болза: бирөөдө, олардын семинарларынч организастыг чоруткан, садып саарар маддың дийг дөкөдөн мыймытыг бода маддың баш санына 250 кг, хаванын—70 кг, хойну—45 кг, өшкүтү—35 килограммдан эвөөш өвөш бодурун чедип алыр деп колхозчулар шиттирлөөн. Ынчангам ам өң дуржулганы болган ак-сөкүлдүг каларчыларын шилин алыры, май 1-ден бөр олардын семиртир мадарын четчелен үери чүгүлэ. Малга чепнер бедикер болган чегерилгени эки организастар ажылче уугу күштү салыр ужурут бис.

Ийде, районун колхозтарына төөрүчү баш мал бедүрүшүн ортума-биле 90 бызыам, 100 хураганым, 105 аяны, 85 кулууну алыр. Кол төөрүчү хаван бедүрүшкел 12, дүжүжүнд чангыс удаа оолдары хаванын 6 хаван оолдарын алыр.

Үште, электри кыргыда-биле 25 муңдан эвөөш өвөш хойну, бо чылгы хураганарын чангыс удаа кыргыларын хандыр. Бугу жазааларга хойну доктарынч болган бода маддың түлөндү доктарын чымынч организастар херек. МТС-тиг электри кыргыдалыг агрегаттарын ам беден. Апрельде кыргыччыларын семинар чорудар.

Мал ажымынч хөгжүдөинч бугу айтырылганынч өң чүгүлэ роль колхозтарын зоотехниктеринге онаажыр. Зоотехниктер болза инектеринч саалдыын, мадды олардын семиртирин, хойларынч кыргыдалыын, чаш мадды камгалан алырын болган эске-да айтырылганын чорударынч мергежилдиг организастары болур ужурут. Колхозтар бо чымын 12 муң ажыг хойну алтай усаанын конкарларынын, 5 муң өшкүнү ангор хуналарынын, өзт-сүт улазыншынынч бугу инектерин сикменталь усаалыг буталарынч үрөш-биле тарып бооздыр.

Үстүндө орулгалардан ап көөргө, районун колхозтарын бо чымын кончук шымын политиктиг экзаменни тудар. Бо дугайында колхозтарга районун партия, совет органынын болган МТС-тин талазындан хүн бедүрүнч дузаламчыын көргүзери, ажылдарынч чорудулазынч кон-трольдаары, илерөн чепсештерин эдер дугайында боттуг хемчегелерин ап турары чүгүлэ.

«Ызыл тараачын» колхозта маддың чаш төдүн чедикшининч камгалан ап турары, «Болшевник» колхозта чашы тарылгага эки бедикер, «Комсомол 30 чылды» колхозта сүт саалдынынч бедик турары ышаш колхоз бедүрүшенинч мурунакчыларынч чедикшинери болза, айтыкан орулгаларын шиттирленин болурун көргүтүп турар. Мурунакчы дуржулганынч бугу кижилерге неперетипшаан, политиктиг экзаменни алдарын-биле тудар ужурут бис.

М. ПАХОМОВ,
СЭП Барын-Хемчик райкомунч секретары.

Ол участка малдың байдалы

Бай-Тайга районун «Төели» колхозунун Бара-Хөлдө турар малдын ажаалгазы багы өвөш. Малчынар малдын кышкы олардын шынынын эки организастал көргөн, ынангам мал хүр кыш ажыг турар.

Колхозчулар Улуг-Алаак, Ооначы, Теректиг, Алдын-Ножагар болган эссе-да эки өбүтү чердерде 3000 хой илер 6 казааларын туткан.
О. ХЕРТЕК.

Сизимниң ыяш белеткелчилеринде

Баз-Хемниң унун өрү чогаан машина өрүү Сизимде ыяш белеткелчилеринч суурунга чедирер. Сизимниң чоок калымы, бистиди чуртувустун кайы-даа булууну ышаш, эгерттимес байлашты. Мыда калдыг ап-мен, вуш, балык чок дөорл! Сизимден салдым бадарган ыяш областы төвүнге көш турар тудуг мыжынч эвөөш өвөш уугу-хууун эелеп турар.

Ыяш белеткелчилери чылдын кайы-даа үезинде үзүтөл чок ажылдан турарлар. Баз-Хемниң дожу базары-биле ыяш салдымынын сезону орай күссе чедир тургүлүдөр, а эссе үеде тудуг мыжынч белеткелчи чоруп турар.

Амгы үеде Сизимниң ыяш белеткээр участкавуунч ажылчыларынч ыяш белеткелчи уламчылашшаан, оң өөртүгөйи чиче уугу кичөөгөйи салып, хай-мышыннынч ажылдан турарлар. Кестинген ыяшты тайгандан ак черлерге ушта өөртүтүп, хем унунга көөнөн алыры амгы үеде кол орулга дөоринч акылдын бедүрүгү эки билер. Чүте дөорге салдымынынч сезонуунч чедикшининч бедүрү хем унунда дүжүтүгөн ыяштын курдамырындан бүртү хандырар.

Хирээ ажылдан турар. Чаа техниканы бедикчилер Ф. Долгов, А. Сосин ыяша хуу-саада шиттөөдүн алган, бедик бедүрүчүдүгү ажылдан турарлар.

Ыяштар аразы-биле шөйлүн чоруткан ток дамчыдыкчыны улазын бистиди участка эки ажылчыларынч бирөөн Ф. Г. Долговтун ажылдан турган черинге чедирин келди.

— Моң муртунда чылдарга база-ла ыяш кезин турган мен. Кол хирээ-биле хүзөкүр ажылдаш кижинч мурун бадарырай-даа бөр, кызын турган-ла норма күсүсүдү бөр чүве. Техника-даа магалы-ла. Дузаламчы-биле бис ийинч хүнде ортумак 52 кубометр. Бо күнге чедир норма-биле хүнүнч-не 65 кубометрден кудулатпайн, а чамгыта 70-даа чедирин турар бис. Хар уугу, кылаштар берге, оң башка 100-даа чедирин болур—деп, анык, ыналза-даа дуржулганынч ажылчы хирээлининч билин солун тура биске чугаалады.

Күш-ажылдын бедүрүчүдүгү бедикерин канчак чедип ап турарын оон айтырдымыс.

Чурукта: бедүрүгөйи мурунакчы Ф. Долговтун электри хирээ-биле диг-ты ужуруп турар.

Ыяш кезикчилеринч ажылдан турар черинче чорутувус. Ханы чогаанын ийтин өрү ноютан чыдарга, бедүрү чоруту электростанциянынч шиттөөнч ирактан-на дыйнак бөр. Станцияга келгеш, ыяш кезикчилеринге канчак чедип болурун ында турганардан, медалашпывшаан, айтырдымыс.

— Бо шөйлүн чоруткан электри улазынгарын өдерин чоруттарына оң септерин чангыс чокка чедире бөр — деп, анык оол баштактанын аарак харымыды.

Белеткелчилеринч күш-ажымынч бедүрү-биле механизастаттынган. Эрткен чымын ыяш кезикчилери кол хирээлерин ажылдан турган. Ам кезикчилер ыяш кезеринге «К-5» деп электри күжү-биле ажылдаар хирээлерин ажылдан турарлар. Чаа техниканынч бедүрүчүлүгүн болган ажылдак өнтин кезикчилер мага ханмайы мактан турарлар. Станциянынч турган черинч чогулдан 400—600 метр черинч ыяшын ол хирээлерге кеш болур. А херек апарар электри четкизин оон-даа уздыр улан ап болур. Бир станцияда 3га

— Хамын ужур хей ыяш ужурунда эвөш болгай. Сөөрттүр өштеринч ажылын база бодары чүгүлэ. Бир эвес ыяшты чурум чыскаал чокка бескыдыштыр ужуруп кааштар болза, ону ушта шиттирары бергедей бөр.

Шалыктын ажылаарына чүү хереги дөорге, ажылды баш уугу таарыштырын алыры болур. Эске ыяштарга ызыртына бербейн болуп, кезер ыяштарын баш уугу көчкөк айым-биле көрүп алыры чүгүлэ. Оон ылай дигты керттерин балды-биле эвөш, хирээ-биле керттин турар мен. Анда хей үе кампатынгар. Ону көргүтүп болур мен — дөш, бистиди чанымыска турган чоон дигтынч дөордө харын бугу-биле алып каашкан, оң муруну талазын дөрт элөөн хирээлешкен, үстүндө кулу шавыштыр хирээлештерге, шиттирлөөн, керттин белин боду берди. Ол аразында Долговтун дузаламчыынч дигтынч артындан таарыштырын каан быраар-биле дөкөтөп кагды. Беш минута хирээ-даа болбаанда чоон дигт көш ушкан.

Ыяш кезикчилери боттарынын аразын социалистик чарышты калбартышаан,

бедик бедүрүчүлүгү ажылдан турарлар. Участок бо чылдын бирги кварталында 8100 кубометр ыяшты кезер турган, март айның 25-не чедир 11 муң ажыг кубометринч көссөн.

Ажылдын айым-биле ыяш кезикчилеринч соондан будук өртөдөйчелери чоруп орарлар. Оларынч ажылын база-ла демделесейн барып болбас. Метр ажыг кылын харда дөш будууларын чымы өртөдөйчелеринч эвөөлары ыяш кезер черин арыг шевер байдалга тургузуп, кезикчилерден тудак чок чоруп орарлар.

Кестинген ыяшты «КТ-12» деп маркалыг үш тракторлар ажык черде машина оруунга чедир сөөрттүп турар. Бисер ыяш кезикчилеринден бадан ора, ол участка ажылдан турар тракторист Н. Тюкалова таваржы берди. Участоктун база бир хоочун ажылчыларынч бирөөн ол. Чага кижин бөорин арай деп кылаштар кадыр, уугу харыг болган ыяш-бүрү моондактарынч тайга шиттинден ыяш уштурунга таарыштыр кылган тракторлар дуржулганынч тракторстеринч башкарылганынч саат чокка ажылдан турарлар. Ынчалза-даа ажылдын байлымынч уугу кичөөгөйи болурун шиттирлестерден неген турар. Орук агын шиттир албас болза, трактор төшкө, чукука мырмынч болур, ыяшты таварылга да дөордөр дөорге чүдүрүп алган 7—8 хире бүдүн дигтар шитчеш-даа дивес болгай.

Тракторларынч экөлгөн дигтарын элөөн ыяш ажылчынар тускай стандайт айым-биле үе хирээлөп, а автоктан машиналарга чүдүрүп чорудуп турар.

Чолаачылар хем унунга чедир 15 км хире черин эрттин турарлар. Чер аразы чоок ышаш болза-да, тудуг мыжынч ниити шиттөөнчинде эң-не харымыскалыг болган берге участка — сөөрттүгөйи болуп турар. Кылаз кадыр — бөрт орук, маалгы чымынч каан хүн-дүн чок өрүн эгээрге чолаачыларынч бедик бедүрүчүлүгү ажылдарына уугу моондакты ужураштырын турар. Ол орукка машина дайгактаар, кокулда шанак үрөлүш, чүдүргөн ыяштар чүдүрүп бадар болган оон-даа эссе таварылгатар хаа эвөш таварышкылар. Ындыг болза-да чолаачыларынч билиг найыралы, бот-боттарына эш хуузуунч сүмө, дузаламчыынч ол 224 хуу.

бергелерин тилеп өрттеринге уугу-биле дузалап турар.

Хүн орайтан, ажыг шагы төвөр чоошулап орда бистер Семез Сазавович Килининч ыяш чүдүргөн машиназынга озуруп алган тудужуларынч тураанче чорутувус. Орук ара бистерге курту машина чалаачынынч эвөш ужуражып турдулар. 15 километр орукта 10 ажыг машиналар өчүп-солчуп чоруп турарлар. Утуктук келген машиналарынч кичөөгөйи оон өрттин, дөш өрү үгүп чалай берген машиналарынч чолаачыларынч дуза стенин көргүтүп турарындан-на С. Килин дуржулганынч чолаачы дөорин бадикен бөр. Тайгада ыяш белеткел турар кижилерге солук, сөткүдөринч элөөн база чолаачынынч калдыг ажылдан турарын чугаа эрөн, С. Килининч соугурган айтырдымыс.

— Хүнде 3—4 рейсти кылып, норманынч күсүсүдүн турар мен. Чагаан солунгарынч чогуур хуусаалында көш турар — деп, ол кысказын-биле харымыды.

— Чагылгандар хей бе?

— Элөөн ыяш областы болган төп солунгарынч база жууналарын, шиттирлөөн-биле бо чылдын 300 ажыг рублянынч чагылгалына бижиткен мен — деп, бедүрүгө черинч мурунакчы харымылашшаан, «Родина» деп радиопремникке хереглээр батареаларынч областынч сад организастарынч чурттагычынч араз черлерге чорутпай турарын токуда аарак чугаалады.

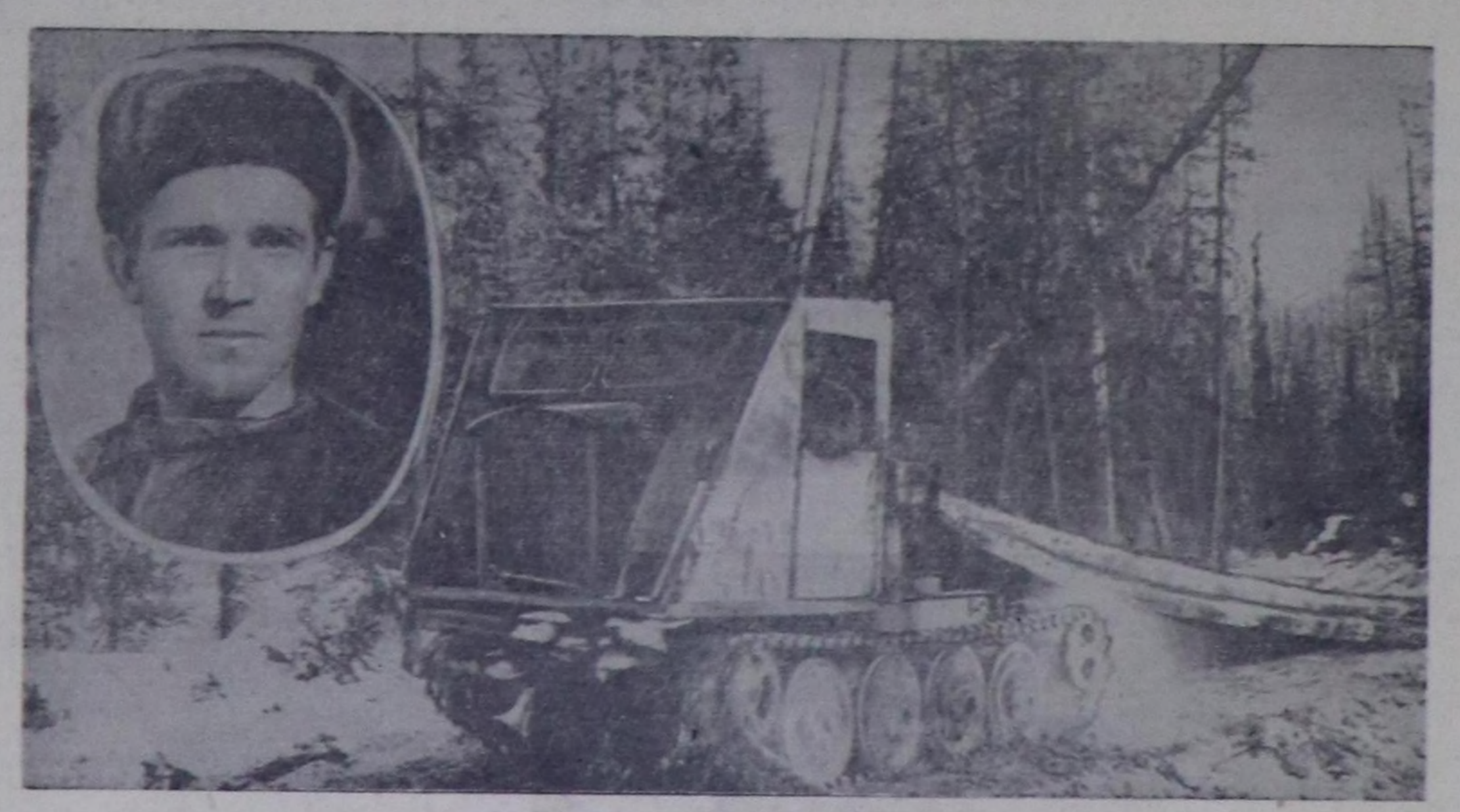
Хем кылымынча келген тудуг мыжык, Тарасов оларга удуруткан ийи эвөно дүжүргөш, чурум чыскаал айым-биле чымып турар.

Ажыг шагы доозулганда ыяш белеткелчилеринч чурттаарынч таарыштырынч тургускан ийи эвөно, 10 ажыг орунарлыг баракта ажылчыларынч чамынынч чепменген, өскелери өрткөн хүнүнч ажылынч дугайын чугаалашкан турган. Чолаачылар ыяш сөөрттүгөйинч дүрөдөйгү дугайын чугаалажып, хүндүс орук чоруттумас апарга, дүне сөөрттүр деп дугурушкан турганар. Ол аразында бригадир ийрин келгеш, ханада азын каан көргүтүп самбырамынч дүгүнү көргүтүлгөйинч бадан, бөдүн кижин бедүрүшүнч кылган ийинч түнелдерин билип өгөлдү. Норма күсүсүткөн кижин барык-ла чөк. А чолаачы С. Килининч алдынынч дүжүндү—

Чурукта: дүжүрүчүлөринч бригадаларынч тудуг мыжын хем унунда дүжүрүп турары.

Сизимниң ыяш белеткелчилеринч күш-ажылчы хүнү доозулган. Ажылчынар даартагы хүнге ам-даа бедик чедикшинеринч ужуражыр дөш ажыга шалтык ужураштырып турар четпестеринч ууттаарын сүмөлөжип турарлар. Четпестер эвөөш өвөш. Чүгүнч-даа мурунда участкавуунч удурутуга чери ыяш кезикчилерге баштайгы үеде бөр чогуур кичөөгөйи салбайн келген. Базан көссөн ыяшты сөөрттүп эгээрге отчет-учеттүн будаганындан Кестинген деп тургалык чок болган. Оон улазындан бирги кварталда участка 15 муң кубометр ыяшты хем унунга дүжүрүп турган, 7 муң кубометринч сөөрткөн. Күш-ажылдын организасташканынч ан-да аякчилери негеттинип турар. Участокта бар 13 автомашиналарынч 10-ну ыяш сөөрттүгөйинч ажылдан турар. Машина чепсеш-херекселдинч ажылдан турар черинге участкавуунч септелде мастерскаянынч түр үеде тургузар дугайында ажылчыларынч негелден бо үеде чедир шиттирлестингөн. Кайы-бир машинанынч кокулда шанак ийликке азы калдык-бир кезеэ үрөш бөорге ону мастерскаяже 20 хире километр черге сөөрттүп, хей үени чарыдап турар.
С. МААДИ.

Чурукта: тракторист Н. Тюкаловтун кестинген ыяшты машина оруунче ушта сөөрттүп турары. Тырыкыда тракторист Н. Тюкалов.

ЧЕР БОЛГАНДАН

Чөөн-Хемчик районда «Коммунистиче» орук колхоз бо чылдын бирги кварталында күрүнч 3138 кг сүт дүжүрүп алганынч турган, ону чартык ай бурунгаар 5755 кг кылдыр күсүсүткен. Оон айында 3663 кг сүтү күрүнчге база саткан.

Кызыл-Мажалыктын машина-трактор станциясы механизаторларынч ай хуураалыг курууунч ажылкан. Баштайгы организастыг кичөөдөн эгелээш, ам ында 30 ажыг кижин өөрияп турар.

Бин-Хем районда Ленин аттыг колхозтун 50 кижилыг тудуг бригаданы эки ажылдан турар. Олар 1600 кубометр ыяшты белеткээш, оон нурууунч тудуг шөлдүзе экел алган. Фермаларда 2 тудугларын, чурталганынч 3 бажынарнынч база кылган.

Чаданада райүлестер комбинанд чыл эгезинден бөр эки ажылдаан. Моон түнелинде кварталдынч бедүрүгө планын барык 20 хонук бурунгаар күсүсүткен. Нияти продукция бедүрерин—100 хуу, а бараанынч продукция — 120 хуу болган.

Барын-Хемчик районда «Ызыл тараачын» колхозтун сүт күжү-биле ажылдаар чаа дөор-

бесн ажылаада кирген. Сүт-Аксыда тургускан ол дөорбенинч шиттир-ган далганы эки шынар-ынч илерелдип турар.

«Совет Россия» колхозтун малчыны А. Шарипова саанчыга 11 чыл болган, ам бызаа ажаакчымында 9 чыл ажып турар. Чаш малдын доруктарына мергежээ—чүгөсү сүт эвөш, сөкө дугайын, бижиттиер чүгүлэ, өске-да

минералдыг чепнерин берип турар. Ол Танды район Советининч депутаты.

Бай-Тайга районунч аңчылары бирги кварталда өлүк тывымынынч планын 130 хуу күсүсүткен. Белеткелдер контролунч складында аң өлүк кирилдизинч уугу-тү чок улажып турар.

Эрбектин шахтерлагы баштайгы кварталдынч бедүрүгө оналда-

зын ажыг күсүсүткен. Февралдынч 20-ге чедир 1500 тонна көмүр даштык белеткээш.

Аяктагыда «Комсомол 30 чылды» колхоз мурунакчы малчынарга нияти чурум Эугаар күш-хүнерге немелде төлөвирлер тывыска. Оон иштинден Очур 10, Далий 5 хураганарын, Деспижек 500, Хажыт-наа 400 литр сүтү өгүлэ.

„Малчин“ колхозтун хойжуларында

Бай-Тайга районуун «Малчин» колхозунун хойжуларында...

Хойжу С. Арапча баштайгы төрөөн 182 хойнуу бүгү хураганнары, С. Аймыш эң баштайгы төрөөн 160 хойнуу 161 хураганна, ол ишкан П. Шожут чак турттугун 120 хураганнары менди алган. Хой хураганнашкыны үргүлчүлөп турар.

В. ДОНГАН.

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛӨЛ ХУРАЛЫ

Областын ыяш ажил-агий ажилдакчылары боттарынын чоовта чак Кызылга болуп өртөн чөвүлө хуралына ыяш ажил-агий өргөлдөнүнч начальныи эш Бороковтун илеткелин диннап чугаалашкан.

1957 чылда ыяш ажил-агийин хөгжүдөрүнүн күрүнө планын областын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Өртөн чылда районнарын ыяш ажил-агий чөвүлө хуралынын ыяш камгалаалынын ажилдакчылары чедишкенин күөсеткени, мурунча чылдарга болзага ыяш ажилдакчынын элөөн чурумчаанын болгаш өрттүгү таварыгаларына биле демиселдин күштелгенин илеткелчи айыткан.

Венгриянын хосталган хүнүнге тураскаал кылдыр Вудапештиге болган байырлыг хурал

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Фашизмден Венгриянын хосталганын бөөр 13 чыл өөнгө тураскаал кылдыр Вудапештиния опера театрына апрель 3-түн кезеэинде байырлыг хурал болган.

Вудапештиния хой-ниитинин төлөөлекчилери, бүүдүргөни мурнакчылары, өртөмүн болгаш уран-чүүлдүн ажилдакчылары, Венгриянын улустун армиясынын, хой-ниити организацияларынын төлөөлекчилери, дипломаттыг төлөөкчөринын баштыгына болгаш ажилдакчылары, венгр болгаш даштыкы журналистер театрынын залына чыгыпканар.

Президиум столунда олуттарны Венгриянын Социалист ажилчын партиянын ТК-зынын Бирги секретары Янош Калар, ВУР-нун Президиумун Даргазы Иштван Доби, Венгр Револүстүг Ажилчын-Тараачын чакаткы Ференц Мюнихх база ВУР-нун партиясынын болгаш чазанын өскө-даа удуртукчулары өлөпкөн.

СЭП ТК-нын Бирги секретары болгаш СССР-нин Министрлер Чөвүлөтинин Даргазы Н. С. Хрущев баштаан Совет Эмилетинин партия-чак төлөөкчөри база Президиумга олутканар.

Венгр күрүненин удуртукчулары болгаш совет аалчылары байырлыг хуралдын киржикчилери диниттиг адыш чакашкыны-биле утказыпканар.

Боттарынын өргөлери дээш америк иерлерини демисели АКШ-та эки не ыяш-бүрү хейирлерин болуп турар. Чурукта: Монтомери хоорайнын (Алабама штатта) кудумчулары-биле иер керээженерин ажилче чадар бар чорукчу. «Өгүр кештиргез» озагай олуттарын хоорай автобстарына тускаал турарына удуралашкан, иер чон инитинин транспортун ажилдакчылар чоруктан шиттирлин-биле отталат турар. АКШ-та иер чонун илгай, доромчлап көөр чорук улам-на күштелип турар болгаш иер чон илдеп чорукка удур боттарынын демиселин бичи-даа кошкатпайн турар.

АКШ-та ажил-чоктарын өзүлдөш

НЬЮ-ДОРК. (СЭТА). Ажил-чокталганын талазы-биле пособилер алырларын санына кийрер-биле бүгү чуртка март 9-тан эгелээш 15-ке чедир 210500 чак балдыришкенин бердингенин көргүзүп турар сан-мездэлери АКШ-тын күш-ажыл министрствозу чарлаан. Акша пособилери ал турар ажил-чоктарын саны март 8-те тергип бедик деңгеле—3274 мун кижжи болуп артыпшан турган деп ол-ла министрство динаткан. Ол мездэлерден илереп турарын өзүлгээр алырга, АКШ-та ийи миллион ажил-чоктар пособилер алабайн турар.

Февральдын ортан үезинде эгелээш АКШ-ка ажил чоктарын саны идея-биле кызырып турар болгулаар, чүге дээр, тулуга болгаш ведээ ажил-агийга ажилчын күжүнге негеледе өзе бээр. Бу удаада ажил-чокталышынын кызырышынын чок болган. Ажилчын-нарын ажилдан массалык үндүрүп үргүлчүлөп турары-биле холбаштыр февральдын ортан үезинге хамаарышкан мездөлөр өзүлгээр алырга, мартта ажил-чоктарын саны 5200 мун кижжин дика ажа берген деп алырнынын министрствозу чак бөлүктөрүндө чугаалап турар деп паралага айтып турар.

Чурттуң 12 өң уагү үлетпүрагү районнарына чоовта чак Ассошиейтед пресс агентиле статистика шинчиленин чорут-

казшкыны-биле утказыпканар.

Венгр Уаус Республиканын болгаш Совет Эмилетинин күрүнө Гимнилер чакталып турган.

ВУР-нун Президиумунун Даргазы Иштван Доби доңчу эге сөзү-биле байыраг хуралды азыткан.

Илетке кылары-биле Венгр Револүстүг Ажилчын-Тараачын чакаткы Даргазы, Венгриянын Социалист ажилчын партиянын ТК-зынын Политбюро кежигүчү эш Ференц Мюниххке өс берген. (Эш Ференц Мюниххтин илеткелчи диниттиг адыш чакашкынынары каш-даа удаа үзе кирип турган).

Өөң соовда совет төлөөкчөри уауртукчу эш Н. С. Хрущев чыгыпканар чүзе чугаалаан. Хуралдын киржикчилери бут кырыга туруп алган, диниттиг, үргүлчүлөдиг адыш чакаш, эш Хрущевка байыр чедирип турганар. «Эш Хрущевка дегерезин», «Венгр-совет найырал дегерезин» деп кыйгылар диннап турган. Эш Н. С. Хрущевтин чугаалын диниттиг болгаш үргүлчүлөдиг адыш чакашкынынары каш-даа удаа үзе кирип турган.

Байыраг хуралдын түңнелинде оон киржикчилери партияжи гийн «Интернационалды» күөсеткенер.

Байыраг хурал доостурга байыралдык уагү концерти болган.

Тыванын экраннарында чаа кинолар

Экраннарга түңү турар чаа кинолар бүртүк бистия аныяк Тыва облазы-ылыг культурагү амыдыралыга өөрүчүгү болушкун. Областын кинолар тардып көнторазы апрель аяк культура байырына болгаш ведээ клубтарга совет болгаш даштыкы кинематографларын бүүдүрүп үндүргени 15 чаа кинолары тардыр.

Коммунист партиянын болгаш дегерезе бирги социалист күрүненин тургузукчуу Владимир Ильич Лениннин төртүтүгүн хунун таварыштыр «Ленинин дугайында чугаалап» болгаш «Ленинин даалгасы-биле» деп кинолар үнер.

Баштайгы кинода уагү башкынык агы-ангы чылдарга ажил-амыдыралын дугайында чугаалап турар. Уагү Ленин иер ролон артист М. Штрауэ-ойнаан. Ол кинода Ленин совет күрүненин организми, большевик партиянын баштыгычы, револүшюан дайынынын эгөөгөл чок кылдыр көстүргөндө аныяк, харын өл-не бүүдүн болгаш төлөпиг чорун көргүзүп турар.

Эргү үезин бүүдүлүк күштеринин уураанышынын таварыштышаан, иракын ортаа Азияга чаа чырк амыдыралдык тургустууны, Азиянын уураарынын төөгүндө бирги дээш өөредилге чөриин ажилтыгынын дугайын «Ленинин даалгасы-биле» деп тоожу кинода чугаалап турар.

Совет эминге ажилдакчыларынын берге, хүндүлүг ажил-чорудулганын «Дөгүлээ» деп кинону тураскааткан. Армия киностудиянын бүүдүрүп үндүргени «Бою сурагалы» деп кино «Кам» дээр, шолалыг револүшю Тер-Петросянын кайтамык амыдыралын дугайын чугаалап турар. Бодунун амыдыралын партиянын уагү хөргөнге берген револүшючун өөрүкчөри ол кинода тургускаан. Максис Горький оңу «револүшюан шүүгөдө маалыры» деп алаан.

«Дурмонтарын керээ» деп чаа кылган кинода хөйге билингин артистер А. Абркосов, А. Габов, В. Емельянов, И. Перевезев, Т. Логинава болгаш өскө-лер-даа ойнап турар. Ук кинону А. Аламовтун оон-биле атташ тоожуун өзүлгээр кылган. Оң сөздөинге хөргөкчөри үлгүлгени алаан каш уагү керектер ажилдакчынын. Шагда ажилдакчыларынын совет кижжиринин азе-кежиктиг амыдыралы дээш үйгү-чындын чок ажилы, хөргөкчөринын сөздөрүнө кире берген кижжи бүүдүрүп салым-чолу дээш оларын демиселди ол кинода чугаалап турар.

Областын экраннарында удавас «Ам дээринде өзал эвес» деп динта кинону тардыр. «Грузия-фильм» киностудия шүүгүчү А. Перетелин «Чурттан эрттерини» деп автобиографиядыг тоожу-

зун өзүлгээр «Шулукчунун навалы» деп чаа кинону бүүдүрүп үндүргөн. Шулукчу Акакий Перетелин чаш чоразынын болгаш аныяк чылдарга оң чогадычы мергежилини канчар тургустунун белгени ол кинода көргүскөн.

Польшанын кинематографиясы совет көрүкчөргө «Аматор паннын шляпы» деп кинону чорутуп берген. Кыдат улустун хой чылдарын дургузунда хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселди «Чуртталгада оон туржуу» деп чаа фильмде чугаалап турар. Оңу Шанхай киностудиянын бүүдүргөн. Кинода кол чөри бүүдүлүк тараачында болуңуң уузуңун азе-вежи иер билетиг демиселге чөккөн бүүдүн хөргөкчө Ленин өөрүкчөри өлөп турар.

«Чакнытыг чылдар» деп венгр кино венгр улустун австрийчилерин дараалында уаур маалырагү демиселдин чакык болушкунунары чугаалап турар. Румынияга улустун эрге-чакырганын тургустунун турганы баштайгы хүнүреник дугайында «Буза шоптырган цитадор» деп кино чугаалап турар. Франциянын болгаш Герман Демократия Республиканын киностудиялары кайтып алган, XVI чүе чылдын төөгүндө француз улустун испан азекекчилерге удур демиселин көргүскөн «Тиль Уелшпигальдин умуралдары» деп кинону кылган. Биле биле найыралдыг Югославияда «Хая көрүмө, огул» деп кино келген. Югославияга герман фашистерин азекелинин үезинде оларын аныяк салтакчылары уагү хорватия дээр айлап-сөөк малаар чорукка кижжидип турганына уаур чурттуң бурттулгээр демиселдин күштеринин шиттирдиг демиселди мында чугаалап турар.

Борейнин «Бөрүлөр» дээр кинонуң болушкунунары япон азекекчилерге болгаш американарга дараалык Борейнин 30 чылдардагы байдаларын чугаалап турар. Бөдүн көрөй хөргөкчө Ким Сен Ен болгаш оон огулун салым-чолун көргүсүшпаш, чаагай сеткилдиг деп чакынды алган, чөвүлө кам-хайыра чөү-биле дарлап турган американарнын дерин «ажыл-хөргө» ол кинода ойгалап илеретип турар.

Бистин областын ажилчы чоннары «Амыдыралдын эгизинде» деп чаа кинону көрөлөр. Чоовта чаа-ла хөвү турган чөргөргө уагү хоорай, суулар тургустунун, оң чараш-чараш кудумчулары-биле хөй машиналар маалырагү турар.

Ол ишкан урулгарга база чаа кинолар келер.

М. МАМОНОВ.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

ЧЕМГЕ ДУСТАРЫН АЖЫ-ДУЗАЗЫ

Организмин чөм ширинге бедоктун, үстүн, углөвөдүн болгаш витаминин кайы хире ажил-дузалыг бүгүдөге билдинер. Бичаарга ол чүүлдөрдө аныяк организмге эргөжөк чугула хөй-хөй дустар барын чамдык кижжир билбес.

Уагү кижжирин чир чөми — хлеб, сүт, эет, чимик продуктулар организмге чугула хөргөлдөп чөткөр салым дустар бар. Кижжир чемге дуусуг амлан кижжир-биле хөргөкчөри чүгө ижер дус каап турар. Ол чорук организмге чөмүчүлүг ажилдаарына база уагү ажил-дузалыг болуп.

Чемге ижер дусту каргаска чөм хайыларлар чүүдөринин илгалыг бичелээр, ханда болгаш органинарда суг шүүт эээз-жээр, кижжирини деңиз чингел калыр. Оон-биле чөргөлдөп организмдин дика хөй өскө-лаа куудушкунунары өсүүкүр, бир эвес үр үе дургузуна организмге дусту ханмарбас болза ол үрелип болуп. Бичаар-даа мыдыг аарыг кижжирин хөргөлдөөр чеминге ханда 3—4 грамм дусту немел турарга бүү аарыглыг болушкунунар чиле бээр. Чүгө ижер дус эвес, харын элөөн хөй өскө-лаа дустар чөмөшкөндө аар аарылар тытыр. Чимжээ, чемде калың дусту чөмөшкөндө аар аарылар тытыр. Чимжээ, чемде калың дусту чөмөшкөндө аар аарылар тытыр. Чимжээ, чемде калың дусту чөмөшкөндө аар аарылар тытыр.

Кижжир чамдык дустарына хөргөкчөри чимжээ—хүндө граммими оонун азы чүстүг бир кезээ хөргөлдөп. Чемде дустарын ол хире-лаа чөмөшкө кезээ чок болза кижжирин организмге аар аарылар өсүүкүр болуп. Чимжээ, эдемиктиг уру дээр—боостуа бөзинин тжанынары алгып улгалдыр аары тытыр.

Ындыг аарыгын тытыр чылдагыны вод дустарынын чөмөшкөндө болуп. Хөргөлдө, сугда, а оон улам тус черин чурттакчыларынын хөргөлдөөр тараа продуктуларында, ногааларда болгаш чимистерде ол дустар чөткө болганда мыдыг аарыг өсүүкүр бээр. Кажан ол чылдагаан илеретингенде мыдыг аарыг неперезин черлерин чурттакчыларынын хөргөлдөөр чөм продуктуларына колдуунда-ла ижер дусту болгаш вод дузун бичинин холуп турарга аарыг кижжир санынын шүүт эээзжөрин дуржулга көргүскөн.

Чамдык черлерин чурттакчыларында, ылангыя урулгарга дигер аарыг неперезин турар. Дигтеринин чарт өсөөкчөри оожум өөр болгаш дигш тжанынары дүргөн үрелден калыр. Ол аарыг болза тус черин хөргөлдөп болгаш суунда фосфор дузуун чөткөндө өсүүкүр.

Чемге бөс дустары чөткө болганда хан эээзжөр аарыгын тытыры шагда бээр-биле билдинген. Эмер урулгарга дус көчүк чугула. Иениң сүдү оларын эки чөми болуру билдинер. Амыдыралын баштайгы айларда чаш уруг не судуңин бугу-ле эргөжөк чугула чүүлдөрин, оон иштинде дустарына калың дусту чөмөшкөндө, ол чорук ылангыя уругун сөөк системанын чөмүчүлүг өзөринге шалтыктыг болуп, өсөөкчөри колдуунда-ла калыңдыг тургустунар.

Ол дугайында мыдыг бөдүн чимжети көргүзүп болуп, чүд диве, иениң 100 грамм судунге 35 миллиграмм хире калың чоруп. Бир эвес чаш уруг 3—4 айлар дургузунда хүн-бурда 700 грамм хире не судун эмер болза, оон организмге 0,25 грамм хире калың алыр. Устунде үе дургузуна уругун чөмүчүлүг өзөринге дун-хүн иштинде 0,2 грамм калың негеттнер. Ол болза уругун чүгө өсөөкчөри өзөринге эвес, харын өскө-лаа органинарын хөгжүүрүгө база чугула дээрин биле чогуур. Бичаарга уругун организмге оон алганы бүү калың ол хөвээр артас, а оон элөөн кезээ сиздик-биле каам болгаш шөвүндү дамчытыр даштыгы үнө бээр. Ие судунде калыңдыг ол хире эээш хөмөздөп болуп

чорун уругун сөөктерин, а оон улам бүү организмдин өзөрин кызыларал болуп. Ындыгына ужурунда 3—4 айлар иштинде намыз чаш урулгарга калың дустары-биле байлакшылыг чөмөшкөндө — чимистер, ногаалар суу, инек судунден белтөөр эки-бүрү продуктулары (чимжээ, кефир) немел берип турары чугула.

Чөм продуктуларга холоан аны-ангы дустарын чүгө сан хөмөздө эвес, харын оларын деңиз уузу эмер урулгарга-даа, уагү кижжирге-даа уагү уаур-дузалыг. Чимжээ, не судунде чогуур хөмөздөп фосфор дусту бар болза калың дусту эмер уругун организмге чүгө иччалар амык эки шилгээлдиг болуп, не судунде ол дустарына хуу деңиз ич-не эки дүлгүн турар. Инек судунде калың хөй, иччалы-даа калың дусту биле фосфор дустуна хуу деңиз дүүшөөс. Оон ужурунда не суду эмер урулгарына хуу деңиз дүүшөөр чүгө инек суду-биле эмискилден азы оон продуктулары-биле эээш турарлар. Инек суду-биле эмискилден азыраан урулгар хөй таварыгалар-ла рашттын аарыг чорук тургустунда оон-биле тайылбырлапканар. Ындыг уругун рашттын аарыг чорун чылдыр тавыра, ала «д» витамини мырмал бичининден эгелээш-ле берип турары чугула, ол витамин болза калың болгаш фосфор дустарынын хуу деңиз дүүшөөс турда-даа калың дустунун организмге шилгезин элөөн экижир.

Чөмөргө дустар чүгө чөткө каалыңдында эвес, харын ылангыя ижер дус өйүн эрттер хөй кылдыр каалыңдында кижжир организмге хоралыг сөздөрүн база чөдөр.

Уагү кижжир ханда ижер дусту 4 граммими хөргөлдө-ле чөткөр дээрин билер чугула. Ындыг турбуже дика хөй кижжир чем-биле кады 10—12 грамм дусту, а чамдык кижжир оортан ийи-үш катан хөйү-лаа хөргөлдө чорурлар. Дусту иччалар хөйү хөргөлдөөр кижжир суксандар, а организмдин тжанынарына ижер дус көвүдөөндө организмде артык суг оортан конугу оожум илгалдыр. Бир эвес хөй дус хөргөлдөөр кижжирин чөткөр. Бүүрөктери кадык хан эргилдөөр үрелбээ болза ол чорук оларга амыд болгаш бичаарга, чүрээ, бүүрээ аарыг, хан эргилдөө үрелбээ кижжир хөй дус хөргөлдөөр болза оларын байдалы шүүт баксырар. Ындыг кижжир бичи-даа ажил дусту чөм хөргөлдөөр хаванын бээр, оларын хан эргилдөө болгаш иштин калыңдыг баксырар. Уагү эрттер хөй хөмөздөп иштин хөргөлдөөр ижер дус хан башымынча база улгалтырар.

Чүрөк—хан дамылар системасы аарын, оон улдымында хан эргилдөө үрелбээ азы хан башымынча улгалтын кижжир чемге конугу эвээш дус хөргөлдөөр чугула. Чамдык өскө-лаа аарылардан, чимжээ, лоочуралдыг дегидришкениндер аарын кижжир ажил дусту чөм хөргөлдөөр эки.

Ындыг аарыг кижжирге сөлдөк, дузаан балык үргөңдө, капуста, иштат бижырган эт, балык продуктулары, консервирин чемге хөргөлдөпсө нургулайында-ла эки түр-нелерин болдуруп турар. Бир эвес аарыг кижжир хаваны хөвээр улгалды-ла турар болза эминин докталдары элөөн шиттирдип шөвөөшкөни сагыр берер. Эминин айттышыны өзүлгээр диниттиг (туксөй) чөм хөргөлдөөр чөмөшкөндө, ажил дусту чөм шүүт чөмөшкө чогуур. Хаваны аарыг кижжир дус чок хлеб, бутук дузаан эт, сүт, чигир холдурут рис кашам, дус чок аа нога, чимик болгаш ол чөргөлдө өскө-лаа чөмөшкө хөргөлдөөр сүмөлө турар.

Дус чөк диниттиг чөмөшкө хөргөлдөп чуртгаары белен эвес деп чөмө билдинер. Бичаарга ижер дустун организмден илгалдыр үнерин күштелдир эми тызырын эргөлдөөр шыгыны ораллажып турарлар. Организми сизиктен ижер дусту таарыштырарын арганы чоюку үде тылаш, кижжирин дус чөк хөргөлдөөр чөмөшкө чыгаайн, хавак болгаш ол чөргөлдө өскө-лаа куудушкунунары өсүүкүрүн чылдыр апарында илерет болуп.

Тыва областын санитар-чырыдышкын бажым.

Ыяш ажил-агий ажилдакчыларынын область чөвүлө хуралын киржикчилери: (солгай таланын оң талазынче) Р. Д. Аков, П. Я. Мидекин, С. С. Исаев, К. Бюрбю, М. Ф. Атаманова, Х. Доржу, А. Самбу, Д. Е. Кузменко, Г. Е. Соломонов, И. А. Ромязенко.

Фото В. Лутковтуу.

РЕДАКЦИЈНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторун 3—62, редакторун оралакчынын иштиги информация кидизиниң 3—88, харынсагалыг секретарынын, культура болгаш амыдырал кидизиниң 4—98, партияжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, ведээ